

DESPRE POSIBILITATEA EXISTENȚEI PROTOTIPURILOR ȘI A IMITAȚIILOR ÎN INDUSTRIA LITICĂ. DISCUȚII PE BAZA UNOR TOPOARE DE PIATRĂ DIN EPOCA BRONZULUI

*Vasile Diaconu**

Considerații metodologice.

Comparativ cu eneoliticul, industria litică a epocii bronzului a cunoscut modificări substanțiale, determinate de prefacerile tehnologice și socio-economice, specifice noii etape cronologice. Chiar dacă odată cu răspândirea metalurgiei bronzului, anumite unelte și arme sunt lucrate din acest metal, artefactele litice continuă să dețină o pondere crescută în ansamblul economic al comunităților epocii bronzului. La originea acestui fapt stau o serie de aspecte legate de tradiția îndelungată a obținerii uneltelor și armelor din piatră, ușurința cu care se procurau materiile prime litice, comparativ cu minereurile, la care se adaugă dificultățile inerente și cunoștințele tehnice superioare necesare obținerii pieselor metalice.

Fără a încerca o examinare complexă, „în oglindă”, a celor două mari categorii de artefacte, litice și metalice, ne vom concentra atenția doar asupra unor detalii de ordin tehnologic și tipologic, care pot fi identificate în ambele cazuri și care sunt caracteristice doar unei singure categorii de artefacte – topoarele. Deși reprezintă doar un anumit stadiu al cunoașterii, demersul nostru poate fi privit din perspectiva unei discuții referitoare la un segment al industriei litice, și își găsește justificare, dacă ținem cont de faptul că între artefactele de piatră și cele metalice există numeroase conexiuni, de ordin genetic, funcțional, economic, cronologic.

Obiectivul nostru este acela de a identifica posibile puncte comune între topoarele de piatră și cele metalice, pornind de la unele detalii morfologice și elemente decorative, care pot fi puse pe seama unei origini comune la nivel cronologic și cultural. Ne gândim în primul rând la existența unor „tipare” tehnologice, specifice anumitor medii culturale, și care ar fi putut imprima o anumită notă comună topoarelor de piatră sau bronz.

Deși poate părea tentantă doar simpla comparație între forma topoarelor de piatră și a celor similare confecționate din alte materiale, în sensul stabilirii eventualelor analogii, trebuie să ținem cont de anumite criterii: încadrare

* Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, str. Ștefan cel Mare, 37, jud. Neamț, România, e-mail: diavas_n82@yahoo.com.

** Abrevieri folosite pentru unitățile administrative: BC - jud. Bacău, BN - jud. Bistrița-Năsăud, CL - jud. Călărași, DB - jud. Dâmbovița, GL - jud. Galați, IL - jud. Ialomița, NT - jud. Neamț, SV - jud. Suceava, TL - jud. Tulcea, VN - jud. Vrancea, VS - jud. Vaslui.

cronologică și culturală, proveniență geografică, context arheologic, asocieri, etc.

Pentru a putea schița unele concluzii cât mai apropiate de realitățile istorice, menționăm faptul că nu intenționăm identificarea unor modele sau imitații punctuale, în sensul că nu încercăm să punem față în față două obiecte asemănătoare, ci tipuri/serii de obiecte care ar putea avea mai multe puncte comune, de ordin tipologic, funcțional, cronologic¹.

Tot pe aceeași linie se impune și clarificarea raportului *prototip²-imitație*, în sensul în care acesta poate contribui la identificarea unor posibile contacte între comunități contemporane. Indirect, acest raport, poate reprezenta în unele cazuri și un element de datare relativă. Ne referim aici la posibilitatea unei încadrări crono-culturale cât mai exacte a unor piese litice descoperite izolat, prin stabilirea unor analogii cu piese metalice asemănătoare sau tot cu piese litice care beneficiază de un context arheologic clar.

În încercarea de a surprinde cât mai exact viabilitatea raportului *prototip-imitație*, propunem câteva modele de analiză, care la nivel ipotetic ar putea indica direcțiile în care și-a găsit aplicabilitate acest raport.

Câteva discuții privitoare la aceste modele se impun. Un prim model, care își găsește aplicabilitate pentru piesele litice, topoare în special, pornește de la ideea existenței unui prototip, care servește drept model pentru alte piese, acestea devenind imitații. Dar aceste imitații, la rândul lor, în anumite contexte economice și sociale, puteau să devină prototipuri pentru alte piese care aveau, în cele din urmă, tot valoarea unor imitații. Acest model ar putea veni în sprijinul continuității, de-a lungul întregii epoci a bronzului, a anumitor tipuri de topoare de piatră, întâlnite în inventarul unor culturi cu origini diferite.

Al doilea model presupune existența unui prototip litic sau metalic, care putea fi imitat de artefacte asemănătoare, lucrate din același material sau din materiale diferite. Pornind de la realitățile arheologice, considerăm că gradul de probabilitate ca un obiect să imite un alt obiect este în strânsă legătură cu materia primă din care acesta a fost confecționat. Suntem de părere că există mai multe posibilități ca un prototip de piatră să servească drept model pentru o piesă lucrată din același material; probabilitatea scade în cazul imitării în metal a unui prototip de piatră și este și mai scăzută posibilitatea imitării în lut ars a unui artefact litic. Acest grad de probabilitate, este determinat de anumiți parametri de ordin tehnologic, economic, social.

¹ Ilustrația prezentată în cadrul acestui articol este una selectivă, menită să argumenteze unele dintre afirmațiile noastre, dar în literatura de specialitate pot fi identificate numeroase astfel de exemple.

² În sens arheologic, acest termen poate avea două semnificații; prototipul reprezintă primul obiect dintr-o serie de artefacte sau prima formă a unui obiect care ulterior va fi dezvoltată. În alt sens, prototipul este un model după care sunt copiate/imitate alte obiecte; Champion 1980, 101.

Au existat prototipuri și imitații în industria litică a epocii bronzului?

O categorie de artefacte larg răspândită în epoca bronzului a fost cea a topoarelor, confecționate din piatră și din metal, identificate în toate mediile culturale și în varii complexe arheologice (depozite, locuințe, morminte, gropi, locuri de cult, etc.)

Multe dintre aceste topoare prezintă caracteristici morfologice asemănătoare (muchie, tăiș, profil), fapt care poate avea la bază elemente tehnologice specifice etapei cronologice amintite sau unui anumit areal cultural, dar luăm în considerare și posibile tendințe de imitare, determinate de factori economici și sociali. Unele dintre aceste detalii morfologice sunt specifice doar pentru anumite paliere cronologice și medii culturale caracteristice epocii bronzului din România, fapt care permite stabilirea unor posibile arii de răspândire, dar și identificarea eventualelor „importuri” din alte medii culturale. Dacă pentru piesele metalice, în general, se pot stabili destul de ușor ariile de răspândire, datorită caracteristicilor tipologice, determinate de producția în „atelier” specializate (!) și forme standardizate, în schimb, pentru artefactele litice (topoarele de piatră în acest caz), nu se poate vorbi despre o standardizare tipologică³, fapt care face dificilă stabilirea răspândirii într-un anumit areal geografic. Acest aspect nu exclude posibilitatea ca unele topoare de piatră să prezinte asemănări evidente, care nu trebuie puse neapărat pe seama provenienței din același atelier/centru specializat de producție, ci pot indica și persistența unor tradiții în industria litică. Doar astfel poate fi explicată continuitatea unor tipuri de topoare și elemente decorative întâlnite pe unele dintre acestea, din bronzul timpuriu și până în bronzul târziu (vezi topoarele cu muchie cilindrică). Este suficient să amintim, pentru comparație, că și în repertoriul tipologic și decorativ al ceramicii sau al pieselor metalice pot fi identificate elemente care se păstrează de-a lungul întregii epoci a bronzului.

De asemenea, existența unor similitudini evidente între topoare de piatră descoperite în diferite zone, poate avea și o altă explicație: prezența unor artizani itineranți, specializați în confecționarea unor piese deosebite și care respectau anumite „canoane” tehnologice.

În acest context, ne întrebăm, au existat prototipuri și imitații în industria litică a epocii bronzului? Au fost imitate în piatră unele modele metalice? Au constituit unele topoare de piatră prototipuri pentru piese metalice similare?

Vom încerca găsirea unor răspunsuri în rândurile următoare.

Încă din eneolitic își face apariția o categorie de artefacte litice -

³ Chiar dacă în linii mari, unele tipuri de topoare prezintă asemănări, există numeroase elemente care le individualizează, determinate de operațiunile tehnologice prin care au fost obținute sau de necesitățile pentru care erau confecționate. Spre exemplu, trebuie să ținem cont de rocile diferite din care au fost realizate și care determină, prin structura lor, anumite caracteristici tipologice ale piesei finite.

topoarele de luptă - care au fost considerate, datorită rarității și caracteristicilor formale, drept arme sau simboluri sociale⁴.

Ulterior, în Bronzul timpuriu, numărul acestor artefacte este în creștere, observându-se și o diversificare tipologică. Topoarele de luptă erau confecționate din roci de calitate superioară (de cele mai multe ori de origine vulcanică), foarte atent lucrate și uneori decorate. Toate aceste piese erau perforate, aveau muchia înaltă, cilindrică, terminată printr-o suprafață plană sau printr-un buton convex, iar tăișul putea fi drept sau puternic arcuit.

În contextul în care pentru Bronzul timpuriu din zona de est și sud-est a României, predomină topoarele de piatră cu muchie cilindrică, înaltă, și se constată existența unui număr extrem de redus de piese metalice similare, putem presupune că unele artefacte de piatră erau realizate după modelul altor exemplare, confecționate din același material.

Deosebit de interesantă, pentru etapa cronologică sus menționată, este prezența topoarelor de luptă confecționate din piatră, care au ca element decorativ comun, pe una sau pe ambele fețe, nervuri longitudinale, care se presupune că imitau cusăturile de turnare în tipare bivalve ale topoarelor metalice. Amintim cu acest prilej descoperirea unor astfel de topoare de piatră la Răcăciuni-BC⁵ (fig. 1/1), Bălănești-NT⁶, Hănțești-SV⁷, Giurgești-SV⁸ (fig. 1/2), Siret-SV⁹ (fig. 1/3), etc.

Dacă ar fi să acceptăm explicația potrivit căreia nervurile de pe unele topoare de piatră imită un detaliu al unor piese metalice, ne întrebăm dacă au existat astfel de prototipuri, sau reprezintă un simplu element decorativ? Cu anumite rezerve, putem presupune că au existat topoare metalice care au constituit modele pentru unele piese de piatră, dar dovezile sunt destul de firave și comportă anumite discuții¹⁰. În literatura arheologică s-a vorbit chiar despre o legătură genetică între topoarele de piatră cu muchia cilindrică și cele de aramă¹¹, pornindu-se tot de la detalii morfologice. Pentru că ne referim la Bronzul timpuriu, aducem spre

⁴ Boghian 1996, 309; Cotoi, Grasu 2000, 74.

⁵ Tudor 1973, fig. 3/2.

⁶ Ursu 1995-1996, 541-543.

⁷ Niculică et alii 2004, 276, fig. 2/4.

⁸ *Ibidem*, 276, fig. 4/5.

⁹ *Ibidem*, 281, fig. 2/6.

¹⁰ Atunci când vorbim despre posibile imitații în piatră ale unor piese metalice, pornind de la anumite detalii formale sau decorative, trebuie să ținem cont de un aspect deosebit de important. Asemănările dintre cele două categorii nu pot merge până la identitatea totală, din simplul fapt că sunt confecționate din materiale diferite, care necesită procedee tehnologice diferite. Din acest motiv, unele detalii decorative întâlnite pe topoarele de piatră pot reprezenta imitații după detalii ale pieselor metalice, dar dificultățile determinate de prelucrarea pietrei nu permit o transpunere fidelă. În plus, nu credem că anumite detalii, care necesită un efort uman consistent, aveau doar simplul rol decorativ, ci doreau să evidențieze asemănarea cu prototipurile metalice.

¹¹ Vulpe 1959, 269-270; Comșa 1972, 258-259; Dănilă, Marinescu 1974, 25-26.

exemplificare topoarele metalice, cu muchie cilindrică, înaltă, ușor evazată, descoperite într-un tumul de la Cuconești Vechi II, în Republica Moldova¹² (fig. 1/5) și cel din mormântul de la Fălciu-VS¹³ (fig. 1/4), care fac parte dintr-o serie tipologică ce prezintă numeroase similitudini cu anumite categorii de topoare de piatră, întâlnite pe o amplă arie geografică din zona vest și nord-vest pontică. Raritatea unor astfel de topoare metalice ar fi un argument în sprijinul imitării lor, în piatră, într-o perioadă în care metalurgia nu atinsese complexitatea din etapele cronologice următoare.

Tot ca element cu rol decorativ întâlnit pe unele topoare de piatră, și care poate imită un detaliu morfologic întâlnit la o piesă metalică, îl reprezintă nervura orizontală, dispusă pe ambele părți ale orificiului pentru fixarea cozii. Astfel de topoare, întâlnite în Bronzul mijlociu și târziu, se cunosc la Movilița-VN¹⁴, Botoșana-SV¹⁵, Suceava-SV¹⁶, Topolița-NT¹⁷. Nervurile orizontale prezente pe aceste topoare ar putea să constituie corespondentul nervurilor similare întâlnite pe unele topoarele de bronz cu disc, situate pe ambele părți ale tubului pentru fixarea cozii¹⁸.

Tot în bronzul mijlociu încep să apară topoare de piatră cu muchie cilindrică terminată printr-un buton convex, bine definit, care ar putea să sugereze eventuala imitare a topoarelor metalice cu disc (*Nackhenscheibenäxte*). Și acest aspect trebuie privit cu prudență, mai ales că unele topoare de piatră cu muchia terminată printr-un astfel de buton își găsesc analogii mai ales în spațiul nord-vest pontic (topoare de tip Suvorovo, Mihailovka)¹⁹. De asemenea, topoarele de tipul amintit își continuă evoluția și în Bronzul târziu, situație care face dificilă încadrarea corectă a unor piese descoperite izolat. Ne referim aici la topoarele de la Roznov-NT²⁰ (fig. 2/1) și Căndești-NT²¹ (fig. 2/2) care au fost atribuite Bronzului mijlociu (cultura Costișa), deși analogii apropiate se găsesc și în Bronzul târziu. Descoperirea unor piese asemănătoare, de piatră, precum cele de la Nicolae Bălcescu-CL²² și Ulmu-IL²³ (fig. 2/3), sau de metal, cum este toporul de la Larga (fig. 2/4), ne determină să reconsiderăm încadrarea cronologică inițială a celor două piese din

¹² Dergacev 2002, 26, Taf. 18/R.

¹³ Popușoi 1987-1989, 16, 18-19; fig. 2/2, fig. 4/5.

¹⁴ Bobi, Apostu 1997, pl. 7/7.

¹⁵ Niculică et alii 2004, 273, fig. 5/3.

¹⁶ *Ibidem*, fig. 2/2.

¹⁷ Diaconu 2007, 103, fig. 7/3; Idem, 2008, 135, fig. 6/3, fig. 7/9.

¹⁸ Vulpe 1970, *passim*.

¹⁹ Kaiser 1997, 102-109, Taf. 25/1-3, Taf. 26/9-11.

²⁰ Dumitroaia 1997, 433, fig. 3/1.

²¹ *Ibidem*, fig. 3/2.

²² Irimia, Munteanu 1990, 299-303, fig. 1.

²³ Florescu 1991, 643/N.12, 153, fig. 159/2.

județul Neamț.

În contextul discuțiilor referitoare la elementele decorative, nu lipsit de importanță este și faptul că unele topoare de piatră prezintă ambele tipuri de nervuri, longitudinale și orizontale, și chiar muchia terminată printr-un buton convex, fapt ce întărește existența unor similitudini cu piesele de bronz. Pentru exemplificare amintim doar două topoarele de piatră, descoperite la Movilița-VN²⁴ și Bădila-TL²⁵.

În același registru se înscriu și striatiile orizontale care se întâlnesc în zona perforației pentru fixarea cozii, atât la unele topoare de piatră, cum este cel de la Bălteni-VS²⁶ (fig. 1/5), sau toporul cu tăiș dublu de la Bistrița-BN²⁷, dar și pe unele piese metalice, spre exemplu, toporul descoperit într-un punct neprecizat din județul Hunedoara²⁸ (fig. 2/6). Faptul că toporul de piatră de la Bălteni își găsește analogii apropiate în zona nord-pontică²⁹, la care se adaugă lipsa unui context arheologic clar (și implicit a încadrării culturale) pentru cele două piese transilvănene (din jud. Bistrița-Năsăud și Hunedoara), ne determină să privim cu circumspecție asemănările dintre cele trei piese. Cert este faptul că striatiile orizontale, ca element decorativ sunt întâlnite și pe topoarele de piatră, pe cele metalice, dar și pe topoare miniaturale de lut³⁰, aspect ce poate fi legat de existența unui prototip comun sau de o manieră decorativă răspândită într-un areal mai vast.

Încă un detaliu morfologic care se regăsește pe unele topoare de piatră, îl reprezintă manșonul scurt, cilindric, din jurul perforației pentru fixarea cozii. Întrucât acest detaliu formal nu poate avea un scop practic (spre exemplu, o mai bună fixare a uneltei în coada de lemn), înclinăm să credem, că acest element își găsește corespondențe la topoarele de bronz cu tub pentru fixarea cozii. Câteva topoare de piatră, care au un asemenea pseudomanșon, sunt cunoscute la Adjud-VN³¹ și Dealul Morii-BC³².

Deosebit de interesant, în contextul discuțiilor referitoare la posibile imitații ale unor piese litice după modele metalice, poate fi descoperirea de la Borcea - Cocargeaua-CL³³ (fig. 2/7) a unui topor de piatră, care prezintă ca elemente morfologice câteva detalii interesante, ce se apropie de celurile de bronz. Deși s-a presupus că piesa amintită putea fi utilizată drept pozitiv pentru

²⁴ Bobi, Apostu 1997, pl. 7/7.

²⁵ Vasiliu 1996, 9, pl. I/1.

²⁶ Maxim-Alaiba, Marin 1994, fig. 11/1.

²⁷ Densușianu 1986, 62, fig. 29.

²⁸ Vulpe 1970, Taf. 56/C3.

²⁹ Kaiser 1997, Taf. 24/6, Taf. 26/9.

³⁰ Prox 1941, Taf. XII/4.

³¹ Bobi, Apostu 1997, pl. 7/11.

³² Istina 2000, fig. 3/5.

³³ Munteanu 1991, 407, fig. 3.

confecționarea tiparelor destinate turnării celturilor de tip Oinac³⁴ (fig. 2/8, 9), suntem de părere că poate fi, mai degrabă, o imitație în piatră a unui celt.

Privitor la practicarea imitării unor prototipuri de piatră sau metal, aducem în discuție încă un amănunt, legat de faptul că în unele așezări ale culturilor Glina³⁵ (fig. 1/7, 8), Schneckenberg³⁶, Zăbala³⁷ și Monteoru au fost descoperite miniaturi în lut ale unor topoare perforate, cu muchia cilindrică. O posibilă explicație a prezenței și semnificațiilor acestor miniaturi a fost prezentată de Marilena Florescu, care le considera copii fidele ale artefactelor litice. Având în vedere caracterul special al topoarelor de luptă, se pare că monteorenii acordau o deosebită importanță prelucrării sau obținerii acestor artefacte. Aceeași cercetătoare, nu exclude posibilitatea ca în momentul când se începea transformarea rocii în unealta propriu-zisă, să fi avut loc și unele ritualuri oficiate anume pentru a transmite celor ce le lucrau, cât și celor cărora le erau destinate, puterea și eficacitatea uneltei respective. În același timp, transpunerea în lut ars a celui mai valoros prototip avea menirea să aducă purtătorului amuletei invincibilitate în luptă și puteri sporite atunci când îl folosea în alte scopuri³⁸.

Considerații finale.

Nu în ultimul rând, considerăm util să aducem în discuție posibile semnificații și implicații ale procedului imitației, în încercarea de a stabili care au fost factorii apariției acestui fenomen în industria litică a epocii bronzului.

Este evident faptul că în preistorie, așa cum o arată dovezile arheologice, tendințele de imitare s-au manifestat în cele mai variate domenii ale vieții materiale; de la unelte și arme, la ceramică, plastică și chiar monumente funerare. Unul din factorii importanți, care au stat la baza acestor manifestări a fost contactul permanent dintre comunitățile contemporane și implicit schimbul intercomunitar. Deși este o latură importantă a vieții economice, schimbul nu permitea doar transferul de bunuri ci și de ideii, tehnologii, etc.

Pentru epoca bronzului, contactele și schimburile intercomunitare erau destul de frecvente, iar aria de difuziune a bunurilor (și ideilor) era una destul de vastă³⁹. Interacțiunea comunităților aflate pe același palier cronologic, provenite din același mediu cultural sau din medii diferite și contemporane, putea fi determinată nu doar de nevoi economice, ci și de motive militare și chiar

³⁴ **Ibidem**, 410.

³⁵ Schuster 1997, fig. 54/4, fig. 54/5, 6, fig. 54/2.

³⁶ Prox 1941, Taf. XII/1-9.

³⁷ Székely 1997, 31, pl. XXVIII/1-6.

³⁸ Florescu 1979, 112.

³⁹ Pentru exemplificări vezi și László 1997; 2006; 2007; Irímia 2009.

matrimoniale⁴⁰.

Circulația diferitelor artefacte, permitea ca odată ajunse într-o comunitate sau mediu cultural, să devină prototipuri și să fie ulterior imitate, mai ales dacă erau lucrate din materiale valoroase sau dacă aveau și o semnificație socială. În contextul prezentei discuții, este interesant de urmărit care era scopul realizării acestor imitații.

În mod cert, prototipurile sau modelele erau piese deosebite, fie prin aspectul lor, fie prin materialul din care erau confecționate sau chiar prin locul de origine. Necesitatea imitării unor astfel de piese avea la bază considerente care, prin intermediul surselor arheologice pot fi doar presupuse.

Totuși, se poate afirma că imitațiile doreau să sublinieze valoarea de piese de prestigiu, care se transfera astfel, prin redarea unor elemente care indicau drept prototipuri alte piese de bronz sau piatră, a căror valoare era cunoscută de contemporani.

Altfel spus, imitațiile în piatră ale unor piese metalice (bronz în special), reprezentau tot simboluri sociale, ca și modelele după care erau realizate. Tocmai din acest motiv, în inventarul funerar al unor morminte sunt întâlnite, în special, topoare de piatră care imită piese metalice, dar niciodată nu sunt asociate cele două categorii.

Pe de altă parte, în cadrul schimburilor intercomunitare, imitațiile după piese de bronz, aveau probabil o valoare apropiată de ce a modelului imitat. Nu întâmplător este faptul că majoritatea topoarelor de piatră, care imită piese metalice, sunt lucrate din roci vulcanice, de multe ori semiprețioase. Acest fapt ar putea fi un indiciu că nu se urmărea doar „copierea” formei exemplarului litic sau metalic, ci se dorea și o „apropiere” de valoarea materialului în sine; și bronzul, ca și rocile vulcanice, fiind destul de greu de procurat și de prelucrat, operațiuni care nu erau la îndemâna oricui și care necesitau o pregătire specială.

Conștienți de faptul că unele dintre afirmațiile noastre sunt doar ipoteze de lucru, și că ar putea fi lipsite de o argumentație solidă, dorim să subliniem faptul că am încercat să aducem în prim plan și o altă manieră de interpretare a unor categorii de piese întâlnite în epoca bronzului, cu scopul de a trasa câteva direcții în plan teoretic.

Bibliografie:

Boghian 1996: D. Boghian, **Unele considerații asupra utilajului litic al comunităților Precucuteni-Cucuteni-Tripolie**. In: (Eds. Gh. Dumitroaia, D. Monah) **Cucuteni aujourd'hui**. BMA II (Piatra-Neamț 1996), 277-342.

Bobi, Apostu 1997: V. Bobi, A.E. Apostu, **Contribuții la întocmirea catalogului topoarelor-ciocan cu gaură de înmănușare, descoperite în zona de curbură a Carpaților**.

⁴⁰ Irimia 2009, 21.

Vrancea XI, 1997, 33-50.

Champion 1980: S. Champion, **Dictionary of terms and techniques in archaeology** (New York).

Comșa 1972: E. Comșa, **Date despre unelte de piatră șlefuită din epoca neolitică și din epoca bronzului de pe teritoriul României**. *SCIV* 23/2, 1972, 245-261.

Cotoi, Grasu 2000: O. Cotoi, C. Grasu, **Unelte de piatră șlefuită din eneoliticul Subcarpaților Moldovei** (Iași 2000).

Dănilă, Marinescu 1974: Șt. Dănilă, G. Marinescu, **Unelte, arme și obiecte de piatră șlefuită descoperite pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud**. *File de istorie* III, 1974, 12-24.

Densușianu 1986: N. Densușianu, **Dacia preistorică** (București, ediția 1986).

Dergacev 2002: V. Dergacev, **Die äneolithischen und bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien**. PBF XX, Band 9 (Stuttgart 2002).

Diaconu 2007: V. Diaconu, **Recunoașteri arheologice de suprafață în zona orașului Târgu Neamț**. *MemAntiq* XXIV, 2007, 87-119.

Diaconu 2008: V. Diaconu, **Artefacte de piatră șlefuită din eneolitic și epoca bronzului descoperite în Depresiunea Neamț**. *Carpica* XXXVII, 2008, 130-145.

Dumitroaia 1997: Gh. Dumitroaia, **Cercetările arheologice din județul Neamț (1996)**. *MemAntiq* XXI, 1997, 427-436.

Florescu 1979: M. Florescu, **Contribuții la cunoașterea concepțiilor despre lume și viață a comunităților tribale montene**. *Carpica* XI, 1979, 57-134.

Florescu 1991: A.C. Florescu, **Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole**. *CCDJIX, BTHR* I (Călărași 1991).

Irimia, Munteanu 1990: M. Irimia, M. Munteanu, **Un topor din epoca bronzului descoperit la Nicolae Bălcescu (jud. Călărași)**. *Pontica* XXI-XXII, (1988-1989), 1990, 299-303.

Irimia 2009: M. Irimia, **Unele aspecte privind raporturile dintre spațiul egeean și regiunile istro-pontice în Bronzul târziu**. *Zargidava* VIII, 2009, 19-61.

Istina 2000: L. Istina, **Aperçu des outils en pierre polie (neo-énéolithique et l'âge du bronze) de la collection du musée „Iulian Antonescu” de Bacău**. *SAA* VII, 2000, 285-298.

Kaiser 1997: E. Kaiser, **Der Hort von Borodino: kritische Anmerkungen zu einem berühmten bronzezeitlichen Schatzfund aus dem nordwestlichen Schwarzmeergebiet** (Bonn 1997).

László 1997: A. László, **Legături între regiunea Dunării de Jos și spațiul egeo-anatolian la sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului**. *MemAntiq* XXI, 1997, 115-150.

László 2006: A. László, **Über die Beziehungen, die kulturelle und chronologische Lage der Bronzefunde vom typ Ópályi-Uriu-Drajna de Jos-Lozova-Pobit Kamäk**. In (Hrsg. J. Kopal), **Bronzezeitliche Depotfunde-Problem der Interpretation, Materialien der Festkonferenz für Tivodor Lehoczky zum 175. Geburtstag** (Ushhorod 2006), 124-143.

László 2007: A. László, **Drajna de Jos-Lozova-Pobit Kamäk-Uluburun. Sur les relations à longue distance dans l'âge tardif du bronze**. *SAA* XII, 2007, 43-55.

Maxim-Alaiba, Marin 1994: R. Maxim-Alaiba, I. Marin, **Cercetări arheologice de suprafață în comuna Bălteni, județul Vaslui**. *AMM* IX-XI (1987-1989), 1994, 223-246.

Munteanu 1991: M. Munteanu, **Topoare, alte piese de piatră și însemne ale puterii din epoca bronzului, din sud-estul României**. *Pontica* XXIV, 1991, 407-418.

Niculică et alii 2004: B. Niculică, V. Budui, I. Mareș, **Considerații privind unele topoare de piatră, din epoca bronzului, descoperite în Podișul Sucevei**. *Suceava* XXIX-XXX, (2002-2003), 2004, 267-315.

Petrescu-Dîmbovița 1977: M. Petrescu-Dîmbovița, **Depozitele de bronzuri din România** (București, 1977).

Popușoi 1987-1989: E. Popușoi, **Mormintele cu ocră de la Fălciu, județul Vaslui**, *AMM* IX-XI, 1987-1989, 15-26.

Prox 1941: A. Prox, **Die Schneckenbergkultur** (Brașov 1941).

Schuster 1997: C. Schuster, **Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeşului şi Ialomiţei superioare**. *BTHR* XX (Bucureşti 1997).

Székely 1997: Z. Székely, **Perioada timpurie şi începutul celei mijlocii a epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei**. *BTHR* XXI (Bucureşti 1997).

Vulpe 1959: Al. Vulpe, **Depozitul de la Tufa şi topoarele cu ceafa cilindrică**. *SCIV* 2, 1959, 265-275.

Vulpe 1970: Al. Vulpe, **Die Äxte und Beile in Rumänien**. I, *PBF* IX/2, (München 1970).

Vasiliu 1986: I. Vasiliu, **Topoare de piatră din epoca bronzului aflate în colecţiile Muzeului de Arheologie din Tulcea**. *Peuce* XII, 1986, 9-26.

Ursu 1995-1996: E. C. Ursu, **Un topor de piatră din epoca bronzului descoperit la Bălăneşti (com. Icuşeşti, jud. Neamţ)**. *Suceava* XXII-XXIII, 1995-1996, 541-543.

Tudor 1973: E. Tudor, **Un mormânt de la începutul epocii bronzului de la Răcăciuni**. *SCIVA* 24/2, 1973, 283-288.

About the possibility of prototypes and imitation lithic industry. Discussions on the basis of stone axes from the Bronze Age Summary

In this article, the author brings into discussion some elements that support the possibility that in the Bronze Age lithic industries have been some imitations and prototypes. In our meeting was some stone axes found in the cultural circles of the Bronze Age in eastern Carpathian space, but are brought into discussion and objects of neighboring areas.

The author makes some methodological remarks, that argues the need for such analysis and insists on prototype-imitation report.

Starting from some more specific morphological and decorative stone axes, the author tries to find similarities with similar objects, made of other materials (metal and clay). This is no simple comparison, but is seeking common origin of the types of objects, the scenery.

Thus, stone axes are found in several morphological and decorative elements that could imitate the details of metal axes. Not ruled out the possibility that some metal axes models to imitate stone pieces. In different settlements of the Bronze Age have been discovered and axes miniature clay, imitating similar pieces of stone or bronze.

Finally we discuss the possible significance of the phenomenon of imitation. It is assumed that the imitation of bronze pieces was based on economic reasons, but mainly social.

Most times, prototypes, even if they were made of stone or metal, were special objects, carefully worked and sometimes decorated. They were social symbols, which were part of the inventory of graves, as an indicator of the defunct state.

Contacts and exchanges between different communities of the Bronze Age allowed the achievement of such imitations in stone and beyond. For some bronze axes can be considered symbols of social, imitation stone by these models follow the symbolic transfer of the social value of metal.

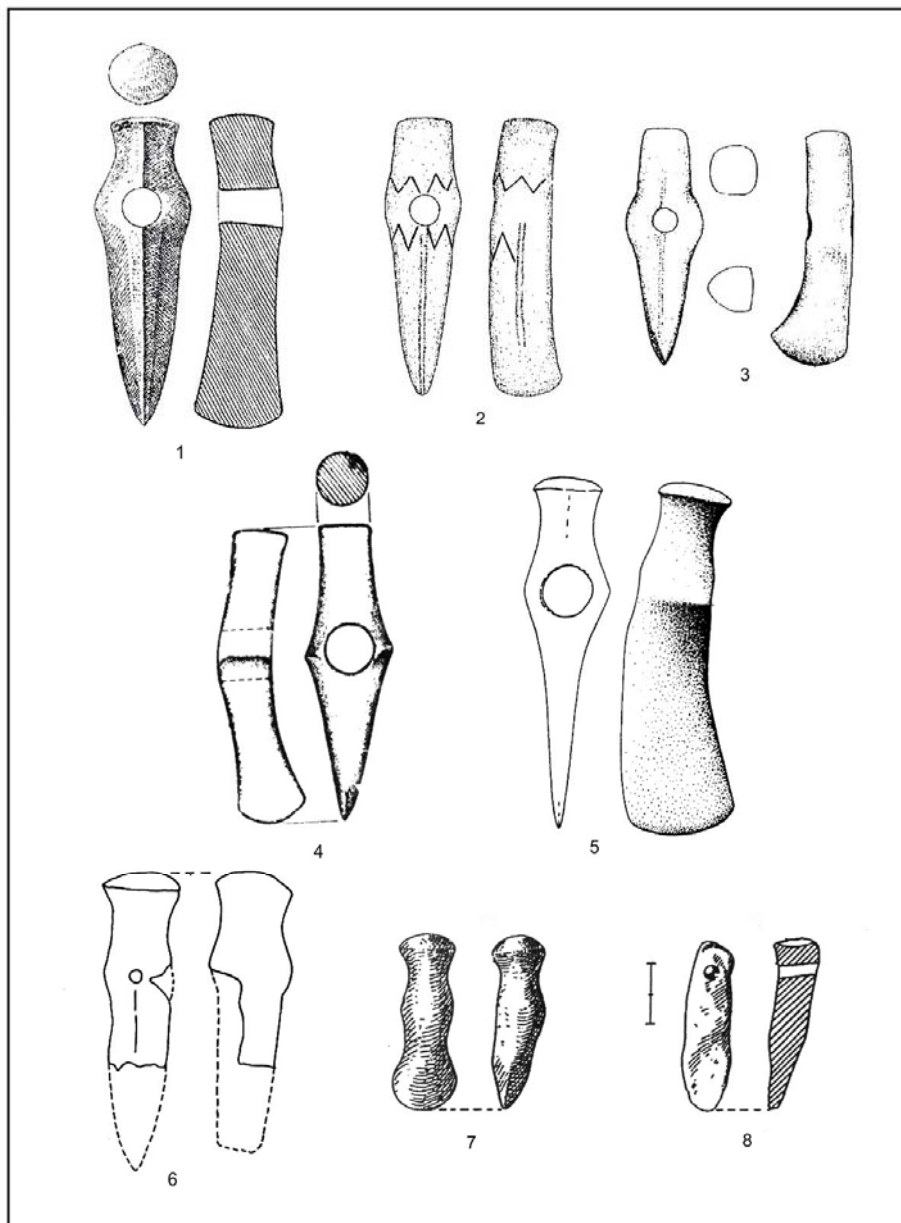

Fig. 1 - Topoare de piatră/Stone axes (1-3), metal/metall axes (4, 5) și lut ars/and clay axes (6-8): 1, Răcăciuni; 2, Giurgești; 3, Siret; 4, Fălciu; 5, Cuconești Vechi; 6, Zăbala; 7, 8, București (1, după Tudor 1973; 2, 3, după Niculică et alii 2004; 4, după Popușoi 1987-1989; 5, după Dergacev 2002; 6, după Székely 1997; 7, 8, după Schuster 1997).

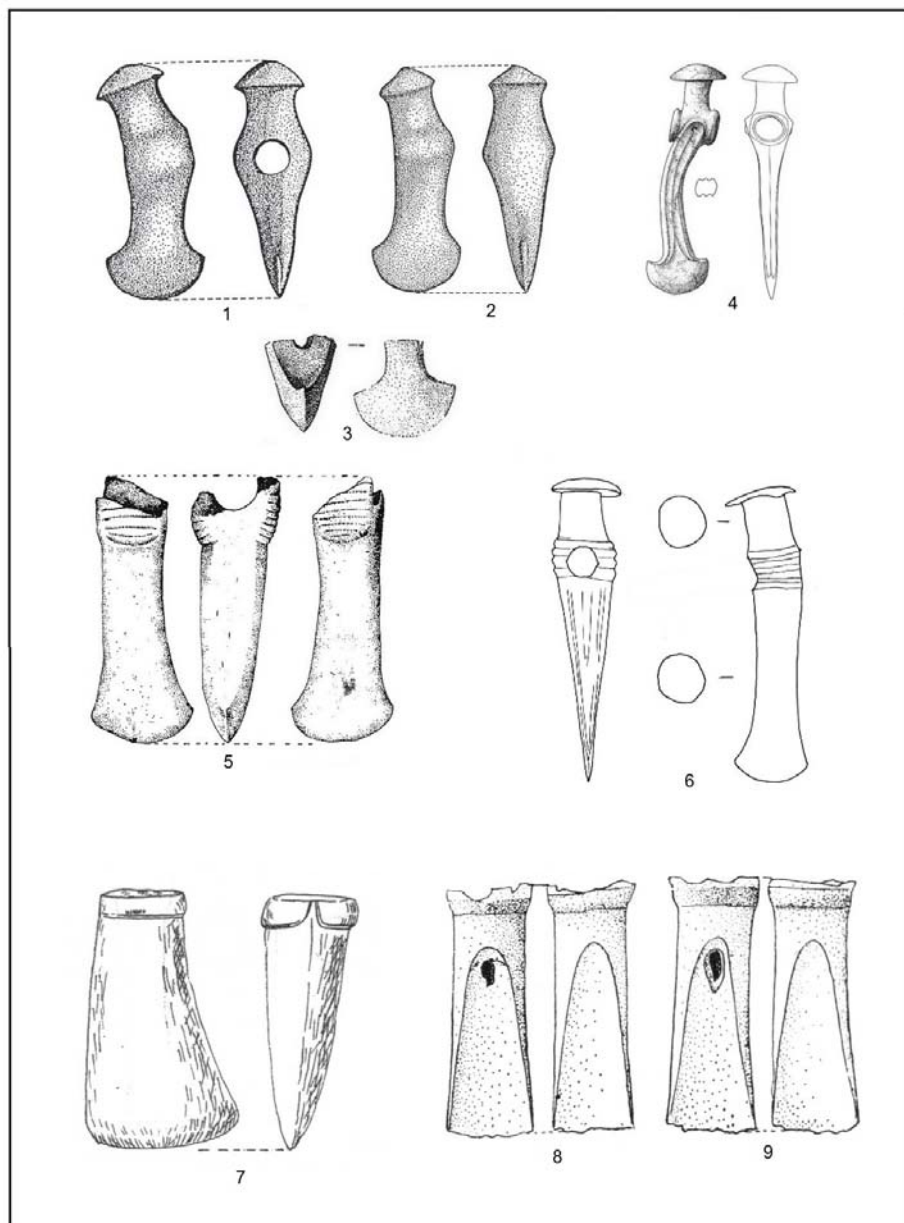

Fig. 2 - Topoare de piatră/Stone axes (1-3, 5, 7) și bronz/and bronze axes (4, 6, 8, 9): 1, Roznov; 2, Căndești, 3, Ulmu; 4, Larga; 5, Bălteni; 6, jud. Hunedoara; 7, Borcea-Cocargeaua; 8, 9, Oinacu (1, 2 după Dumitroaia 1997; 3, după Florescu 1991; 4, 6, după Vulpe 1970; 5, după Maxim-Alaiba, Marin 1994; 7, după Munteanu 1991; 8, 9, după Petrescu-Dîmbovița 1977).